

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ: αποσπάσματα 1-14

Ο Αρχίλοχος γεννήθηκε στην Πάρο από τον Τελεσικλή σύμφωνα με τον Αιλιανό (Αιλ. απ. 80) και μία δούλη. Η χρονολογία γεννήσεώς του είναι άγνωστη, και μόνο κατά προσέγγιση μπορούμε να την υπολογίσουμε. Η αναφορά που κάνει στον Γύγη, για τον οποίον γνωρίζουμε ότι πέθανε το 652 π.Χ.¹ δίνει μία χρονολογία η οποία μπορεί να μας δώσει ως ημερομηνία γεννήσεως του Αρχίλοχου το πολύ τριάντα χρόνια πριν. Επίσης κάνει μία η αναφορά σε έκλειψη ηλίου, και σύμφωνα με τους υπολογισμούς της σύγχρονης αστρονομίας δύο τέτοιες εκλείψεις συνέβησαν στα χρόνια εκείνα, μία το 711 και η άλλη το 648 π.Χ. Η πρώτη είναι μάλλον αδύνατον να είναι αυτή για τον οποίαν μιλάει ο Αρχίλοχος, διότι η ηλικία του δεν θα μπορούσε το 711 π.Χ. να ήταν περίπου στα τριάντα χρόνια, διότι σ' αυτήν την περίπτωση πρέπει να είναι γεννημένος γύρω στο 740, και τότε θα έπρεπε να ήταν περίπου ογδόντα ετών όταν θα έγραφε για τον Γύγη, πράγμα αδύνατον. Πάλι σύμφωνα με δικές του πληροφορίες πήρε μέρος στην αποικία στην Θάσο, η οποία έγινε το 708. Για την ζωή του λίγα πράγματα είναι γνωστά, όπως ο άτυχος έρωτά του για την Νεοβούλη λόγω των σοβαρών ενστάσεων που είχε ο πατέρας της, ο Λυκάμβης, τον οποίον ο Αρχίλοχος ειρωνεύεται σε αποσπάσματά του. Ο Αρχίλοχος σύμφωνα με τον Πλούταρχο σκοτώθηκε στο πεδίο της μάχης². Βασικό γνώρισμα της ποιήσεώς του είναι ο πολύ προσωπικός τόνος των ποιημάτων του και ο εκδηλωτικός τρόπος των συναισθημάτων του τα οποία των κατακλύζουν για πολλά ζητήματα της εποχής του. Είναι ο πρώτος ποιητής στην Ελλάδα ο οποίος τόλμησε να εκφραστεί με τέτοια τόλμη για ζητήματα ατομικά, και να δημοσιοποιήσει τις προσωπικές του απόψεις για θέματα κοινού ενδιαφέροντος, όπως ο πόλεμος, ο έρωτας, η δικαιοσύνη.

Ακολουθούν μερικά από τα πιο σημαντικά ελεγειακά αποσπάσματα του Αρχιλόχου με πρωτότυπο κείμενο, μετάφραση, γραμματικά & συντακτικά σχόλια, αλλά και μία νοηματική ανάλυση. Τα αποσπάσματα αυτά διασώζονται από αναφορές άλλων συγγραφέων στον Αρχίλοχο.

«Και Στρατιώτης Και Μουσικός»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 1 (Αθήναιος Δειπν. Έκδ. Kaibel, 14,23.27)

<p>a. Ἀρχίλοχος γοῦν ἀγαθὸς ὢν ποιητὴς πρῶτον
 b. ἐκαυχῆσατο τῷ δύνασθαι μετέχειν τῶν πολι
 c. τικῶν ἀγώνων, δεύτερον δὲ ἐμνήσθη τῶν περι
 d. τὴν ποιητικὴν ὑπαρχόντων αὐτῷ, λέγων</p> | <p>Ο Αρχίλοχος λοιπόν επειδή ήταν ποιητής ικανός πρώτον
 καυχήθηκε στο ότι μπορούσε να παίρνει μέρος στις μάχες
 που έδινε η πόλη του, και δεύτερον θυμήθηκε τις ικανότη-
 τές του στην ποίηση, λέγοντας ότι:</p> |
|--|---|

1 εἰμί δ' ἐγὼ θεράπων μὲν Ἐνυαλίῳ ἄνακτος
2 καὶ Μουσέων ἐρατὸν δῶρον ἐπιστάμενος,

Εἶμαι ο υπηρέτης του Ενυάλιου του άρχοντα,
Αλλά και συγχρόνως γνωρίζω καλά το αγαπητό δώρο
των Μουσών

a. ὢν: αιτ. μτχ. b. τῷ δύνασθαι: δοτ. της αναφοράς. c. τῶν πολιτικῶν ἀγώνων: 'οι μάχες που έδινε η πόλη'.

1. θεράπων: κατηγορούμενο. Ἐνυαλίῳ: (Ενυαλίου): γεν. με το 'θεράπων'. Το όνομα 'Ενυάλιος' ήταν μία δεύτερη προσωνυμία του θεού Απόλλωνα. Εδώ υπονοείται ο πόλεμος. 2. ἐρατὸν δῶρον: όταν το ρ. 'ἐπίσταμαι' δηλώνει γνώση ενός αντικειμένου, εξοικείωση με κάτι, τότε συντάσσεται με αιτιατική (πολλά δ' ἐπίστατο ἔργα, Ἰλ.23,705· ἔργα τ' ἐπίστασθαι περικαλλέα καὶ φρένας ἐσθλὰς, Ὅδ.117). ἐπιστάμενος: κατηγορούμενο.

¹ Ηρόδ. 1,12

² Πλούτ. De sera 7

Στο δίστιχο αυτό απόσπασμα ο Αρχίλοχος παρουσιάζει τον εαυτό του μοιρασμένο στα δύο, αφ' ενός είναι ενταγμένος στο στράτευμα κάτω από τις διαταγές του θεού του πολέμου, του Άρη, ο οποίος εδώ εμφανίζεται και με το δεύτερο όνομά του, Ενυάλιος (ΗΣΥΧΙΟΣ)· αφ' ετέρου όμως δεν μπορεί να ξεχάσει την δεύτερη ιδιότητά του, αυτήν του ποιητή, καθώς έχει επίγνωση (ἐπιστάμενος) των δώρων που του χάρισαν οι Μούσες. Η εικόνα του ανθρώπου που είναι διαιρεμένος συγχρόνως σε δύο χώρους, απαντά και στον Όμηρο, όπου έχουμε την εικόνα του άνδρα πολεμιστή, ο οποίος όμως δεν μπορεί να λησμονήσει και την μουσική του παιδεία, την αγάπη του για το τραγούδι. Στην Ιλιάδα Φοίνικας, Αίας και Οδυσσέας παίρνουν την απόφαση να πάνε στο στρατόπεδο του Αχιλλέα, και να τον παρακαλέσουν να επιστρέψει στην μάχη, κι εκεί ακριβώς τον βρήκαν να παίζει με την κιθάρα του³. Ο δυϊκός χαρακτήρας της προσωπικότητας του Αρχίλοχου δείχνει πόσο είχε πλέον αρχίσει το στοιχείο του υποκειμενισμού να καθορίζει την συμπεριφορά των ανθρώπων, καθώς ο στρατιώτης δεν ζει μόνο για την κοινότητα, αλλά και για τον εαυτό του.

«Και Στρατιώτης Και Πότης»
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 2 (Αθήναιος, Δειπν. Έκδ. Kaibel, 1,56,14)

- 1 *ἐν δορί μέν μοι μᾶζα μεμαγμένη, ἐν δορί* *ἔχω κοντά μου στην μάχη ἕνα κομμάτι πίτα, κι ἔχω κοντά μου στην μάχη και κρασί*
δ' οἶνος
- 2 *Ἴσμαρικός· πίνω δ' ἐν δορί κεκλιμένος.* *Ἀπό τον Ἴσμαρο· και πίνω γερμένος πάνω στο δόρυ μου.*

1. **ἐν δορί**: 'στην μάχη'. **μᾶζα**: Έτσι ονόμαζαν το ανακατεμένο αλεύρι με πίτουρα, που ήταν πλασμένο ως πίττα, χωρίς όμως να είναι ψημένο. Υπάρχει διαφορά με τον 'ἄρτον', ο οποίος ήταν το 'ψωμί' (μᾶζαν λέγει τὰ πεφυρμένα ἄλευρα, σχόλ. στους Ἱππεῖς τοῦ Ἀριστ., 55). **μεμαγμένη**: 'μάσσω' εδώ 'ζημώνω'. 2. **Ἴσμαρικός**: Ἴσμαρος, βουνό και ομώνυμη περιοχή στην Θράκη φημισμένη για το δυνατό κρασί που παρήγε⁴, γνωστός και ως 'Μαρώνειος οἶνος' (Σούδα, στο λ. Μαρωνεῖτις φυλή).

Όπως και στο προηγούμενο απόσπασμα, έτσι κι εδώ εμφανίζεται ο τύπος του ανθρώπου εκείνου, ο οποίος είναι μοιρασμένος σε δύο διαφορετικές καταστάσεις, από την μία η ιδιότητα του πολεμιστή, κι από την άλλη η ιδιότητα του ανθρώπου που απολαμβάνει τις χαρές της ειρήνης. Πόλεμος και απόλαυση συνυπάρχουν μέσα στον άνθρωπο της νέας εποχής. Τα ιδανικά της Μυκηναϊκής και Ομηρικής κοινωνίας, που ήθελαν τον άνδρα αφοσιωμένο μόνο στον πόλεμο, έχουν υποχωρήσει. Τώρα προβάλλεται ο 'νέος' τύπος ανθρώπου, που νιώθει την ανάγκη να μοιράσει την ύπαρξή του και στην χαρά της οиноποσίας.

³ Ἰλ. 9, 186/9

⁴ Οδ. Ι, 198

«Οι Αριστοκράτες στην Μάχη»
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 3 (Πλούταρχος, Βίος Θησέως, 5,1,6)

α.οἱ δ' Ἰβαντες ἐκείραντο πρῶτοι τὸν
τρόπον
β. τοῦτον, οὐχ ὑπ' Ἀράβων διδασθέντες, ὥς
γ. ἔνιοι νομίζουσιν, οὐδὲ Μυσοὺς ζηλώσαντες,
δ. ἀλλ' ὄντες πολεμικοὶ καὶ ἀγχέμαχοι καὶ
ε. μάλιστα δὴ πάντων εἰς χεῖρας ὠθειῖσθαι τοῖς
ς. ἐναντίοις μεμαθηκότες, ὥς μαρτυρεῖ καὶ
ζ. Ἀρχίλοχος ἐν τούτοις·

1 οὔτοι πόλλ' ἐπὶ τόξα τανύσσεται, οὐδὲ
θαμειαὶ
2 σφενδόναί, εὐτ' ἂν δὴ μῶλον Ἰρης συνάγη
3 ἐν πεδίῳ· ξιφῶν δὲ πολύστονον ἔσσειται
ἔργον
4 ταύτης γὰρ κείνοι δάμονές εἰσι μάχης
5 δεσπότης Εὐβοίης δουρικλυτοί.

Οἱ Ἰβαντες πρῶτοι κουρεύτηκαν με αὐτὸν τὸν τρόπο, ὅχι
διότι το ἔμαθαν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Ἀραβες, ὅπως πιστεύουν
ορισμένοι, οὔτε πάλι γιατί μιμήθηκαν τοὺς Μυσοὺς, ἀλλὰ
διότι ἦταν λαὸς πολεμικὸς ποὺ μαχόταν με τὰ χέρια, καὶ
διότι εἶχαν διδασθεῖ περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους
να συμπλέκονται με τοὺς ἀντιπάλους τοὺς, ὅπως μαρτυρεῖ
καὶ ὁ Ἀρχίλοχος πιο κάτω:

Δεν θα τευτωθοῦν λοιπὸν πολλὰ τόξα, οὔτε καὶ πολλές
σφενδόνες, ὅταν ὁ Ἰρης στήνει πολεμικὴ σύγκρουση
στην πεδιάδα· ἀντιθέτως θα υπάρξει ὁ βαρὺς στεναγμὸς
ἀπὸ τὰ ξίφη.
αὐτοῦ τοῦ εἶδους μάχης γνωστές εἶναι ἐκεῖνοι
οἱ φημισμένοι στis μάχες με δόρατα ἄρχοντες τῆς Εὐβοίας.

α. οἱ δ' Ἰβαντες: Σύμφωνα με τὸν Ἀριστοτέλη⁵ πρόκειται για μία Θρακικὴ καταγωγὴς φυλὴ, ἡ οποία δημιούργησε μία τοπικὴ κοινωνία στην περιοχή τῆς Φωκίδας, τὴν πόλη «Ἰβαι». Ὁ λαὸς αὐτὸς πέρασε ἀπὸ τὴν Φωκίδα στην περιοχή τῆς Εὐβοίας, ὅπου καὶ εγκαταστάθηκε. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος για τὸν ὁποῖον οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας ὀνομάζονταν Ἰβαντες⁶. Επρόκειτο για λαὸ ἰδιαίτερος πολεμικὸ, τοῦ ὁποῖου τὸ χαρακτηριστικὸ ἦταν πὼς ἄφηναν τὰ μαλλιά τοὺς μακριὰ στο πίσω μέρος τῆς κεφαλῆς, ἐνὼ στο πρόσθιο κουρεύονταν σύριζα, για να μὴ μποροῦν οἱ ἀντίπαλοι στην ὥρα τῆς μάχης να τοὺς πιάνουν ἀπὸ τὰ μαλλιά. β. Ἀράβων: Ἡ περιοχή τῆς σημερινῆς Αραβίας, ὅπως καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἀράβων, ἦταν γνωστοὶ στοὺς Ἕλληνες πολὺ πριν τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τοὺς γνωρίζει ὁ Ξενοφών⁷ καὶ ὁ Ἡρόδοτος⁸, ἀλλὰ ὁ Βιργίλιος⁹. διδασθέντες: αἰτιολ. μτχ. γ. Μυσοὺς: Ἡ Μυσία εἶναι μία περιοχή στην Μ.Ἀσία ἀνατολικά τῆς Τροίας, νότια τῆς Προποντίδας. ζηλώσαντες: αἰτιολ. μτχ. δ. ὄντες: αἰτιολ. μτχ. ἀγχέμαχοι: δηλ. ὅτι πολεμοῦσαν χρησιμοποιώντας τὰ χέρια τοὺς.

1 οὔτοι: = 'οὔ τοι' 'σε καμία περίπτωση'. ἐπὶ...τανύσσεται: 'ἐπιτανύσσεται > ἐπιτανύω = τευτώνω', ἐδὼ ἀναφέρεται στο τέντωμα τῶν τόξων προκειμένου να ἐκτοξευθοῦν τὰ βέλη. Το ρ. εἶναι σε αττική σύνταξη ἀντὶ 'τανύσσονται'. θαμειαί: (> θαμύς, -εῖα, ύ): ὁ πολὺς, ὁ πυκνός, ἐδὼ 'θαμειαὶ σφενδόναί = πολλές σφενδόνες'. 2. εὐτ' ἂν: 'ὅτε ἂν' μῶλον συνάγη: 'μῶλος' ἡ ταραχὴ, ἡ πολεμικὴ σύγκρουση, 'ὅταν ὁ Ἰρης στήνει σκηνικὸ πολέμου'. 3. ἐν πεδίῳ: 'σε ἀνοικτὸ μέρος'. Το νόημα: 'Ὅταν ὀργανώνεται μάχη σε ἀνοικτὸ χώρο, τὰ τόξα καὶ οἱ σφενδόνες δεν ἔχουν πλέον καμία ἀποτελεσματικὴτητα, διότι ἐκεῖ οἱ συγκρούσεις γίνονται σῶμα με σῶμα'. Πολύστονον...ἔργον: 'πολύστονος = αὐτὸς ποὺ προκαλεῖ πολλοὺς στεναγμοὺς'. Το νόημα: 'στην ἀπὸ τοῦ συστάδην μάχη θα χρησιμοποιηθοῦν τὰ ξίφη, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν πολλοὺς στεναγμοὺς ἀπὸ σοβαρὰ τραύματα'. 4. ταύτης...μάχης: ἀπὸ τὸ 'δάμονες' ὡς γεν. ἀντικ. δάμονες: '=δαήμονες' 'γνώστες -ειδικοί', κατηγορούμενο. δεσπότης Εὐβοίης: 'οἱ ἄρχοντες τῆς Εὐβοίας', ἡ ὀνομαστικὴ ὑποκείμενο, ἡ γενικὴ ἀντικειμενικὴ. δουρικλυτός: 'ὁ φημισμένος στην μάχη με δόρατα'.

⁵ Στράβων, 445

⁶ Ἰλ., 2.536.

⁷ Ἀνάβ. 1,5,1,1 & 7,8,25,4

⁸ Ἡρόδοτος, 2,11,1

⁹ Βιργίλιος, Γεωργικά, 1,57

Βρισκόμαστε στις αρχές του 8^{ου} αιώνας, όπου η βασιλεία έχει παραχωρήσει την θέση του στο πολίτευμα της αριστοκρατίας. Οι έλληνες μεγάλο-γαιοκτήμονες έχοντας καταστήσει τους μικρό-καλλιεργητές δουλοπάροικους κυβερνούν τις πόλεις έχοντας συγχρόνως και την διοίκηση του στρατεύματος. Ο τρόπος με τον οποίον μάχονται είναι τέτοιος, ώστε να δείχνει το αριστοκρατικό τους ιδεώδες στην μάχη, το οποίο επέβαλλε την χρήση του ξίφους και της λόγχης, ενώ συγχρόνως απέκλειε ως άκρως υποτιμητική γι' αυτούς την χρήση εκβόλων όπλων, όπως του τόξου και της σφενδόνης. Ο λόγος ήταν προφανής, δηλ. ήθελαν αναμετρώνται πρόσωπο με πρόσωπο με τον αντίπαλο, ώστε να ξέρουν ποιόν είχαν ως αντίπαλο, κι εκείνος με την σειρά του να γνωρίζει το πολεμιστή ο οποίος τον νίκησε. Ο πόλεμος στον οποίον αναφέρεται ο Αρχίλοχος, είναι εκείνος που έγινε στην Εύβοια μεταξύ Χαλκίδας και Ερέτριας για τον έλεγχο του εύφορου Ληλαντίου πεδίου, το οποίο εκτεινόταν μεταξύ τους, και ο οποίος πόλεμος διήρκεσε επί δεκαετίες στο πρώτο μισό του 8^{ου} αιώνας. Στον πόλεμο αυτόν αναφέρεται επίσης και ο Στράβων, και παρουσιάζει τους Ευβοείς ευγενείς πολεμιστές να ακολουθούν αυτήν την αριστοκρατική τακτική μάχης, την οποίαν ονομάζει 'σταδίαν', δηλ. μάχη σε ένα σταθερό σημείο χωρίς ελιγμούς, ή και 'συστάδην', δηλ. μάχη σώμα με σώμα¹⁰. Ο Στράβων παρουσιάζει επίσης τον τρόπο μάχης των Ευβοέων αριστοκρατών ως εξής: «Οἱ δ' Εὐβοεῖς ἀγαθοὶ πρὸς μάχην ὑπῆρξαν τὴν σταδίαν, ἥ καὶ συστάδην λέγεται καὶ ἐκ χειρός. δόρασι δ' ἐχρῶντο τοῖς ὀρεκτοῖς = *Οἱ Ευβοεῖς ἦσαν γενναῖοι στὴν μάχη ποὺ γινόταν με στάση τοῦ σώματος, ἡ οποία λέγεται καὶ 'ἐκ τοῦ πλησίον', καὶ μάχη με τὰ χέρια. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦσαν δόρατα τὰ οποία ἦταν μεγάλα σε μήκος*¹¹». Τα μεγάλα σε μήκος δόρατα των Ευβοέων μνημονεύει και ο Όμηρος στον 'Κατάλογο των πλοίων' «σ' αυτούς πάλι αρχηγός ἦταν ὁ Ἐλεφθήνορας, ὁ ἀκόλουθος τοῦ Ἄρη, / ὁ υἱὸς τοῦ Χαλκῶδοντα, ὁ ἀρχηγὸς στοὺς γενναίους Ἀβαντες. / Αὐτὸν τοὺς ἀκολουθοῦσαν οἱ ὀρμητικοὶ Ἀβαντες ποὺ εἶχαν μακριὰ μαλλιά / ἀπὸ πίσω μόνον' πολεμιστὲς ποὺ με τὰ κοντάρια τοὺς ποὺ πρόβαλλαν / λαχταροῦσαν νὰ σπᾶσουν τοὺς θώρακες γύρω ἀπὸ τὰ στήθη τῶν ἐχθρῶν¹²». Προφανώς εδώ πρόκειται για δόρατα τα οποία δεν τα έριχναν από μακριά εναντίον των αντιπάλων, και τα οποία ονομάζονταν 'παλτά', αλλά δόρατα τα οποία τα κρατούσαν συνεχώς στα χέρια τους, όπως ακριβώς τα χρησιμοποιούσαν οι αριστοκράτες Ιππότες του Μεσαίωνα στις 'κονταρομαχίες'.

«Και Ερέτης Και Πότης»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 4 (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί, Έκδ. Kaibel, 11,66,16)

1 ἄλλ' ἄγε σὺν κώθωνι θοῆς διὰ σέλματα νηὸς	Ἐμπρός λοιπόν! με ἓνα κύπελλο πάνω στους πάγκους του
2 φοῖτα καὶ κοίλων πώματ' ἄφελκε κάδων,	γρήγορου πλοίου
3 ἄγρει δ' οἶνον ἐρυθρὸν ἀπὸ τρυγός· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς	πέραν τον καιρό σου, κι απ' τα βαθιά δοχεῖα βγάξε τις τάπες,
4 νήφειν ἐν φυλακῇ τῇδε δυνησόμεθα	καὶ μάζεψε κόκκινο κρασί ἀπὸ το κατακάθι του· γιατί εμεῖς
	να μείνουμε ξεμέθυστοι μέσα σ' αυτήν την φυλακή δεν θα
	μπορέσουμε.

1. ἄλλ' ἄγε: η προστακτική του ἄγω στο β' ενικό και στο β' πληθυντικό λειτουργεί πολλές φορές στον προφορικό λόγο ως παρακελευστικό επιφώνημα του τύπου 'εμπρός! – πάμε!' και όχι σαν ρήμα: «ἄγε δὴ σὺ φράσον ἔμοι σαφῶς πρὸς τοῦτονι – εμπρός λοιπόν! *Ἀπάντα μου καθαρὰ σ' αὐτὸ ἐδῶ*, Ἀριστ. Ἀχαρν. 111», «Ἄγετε, ὦ ἄνδρες, δειπνήσατε μὲν ἅπερ καὶ ὥς ἐμέλλετε - εμπρός λοιπόν, στρατιῶτες! *Κάντε το δείπνο σας, ὅπως ακριβῶς το περιμένατε*, Ξεν. Ἑλλ.5,1,18,3». κώθωνι: 'κώθων' κύπελλο Λακωνικό. 'σὺν κώθωνι

¹⁰ Στράβων, Γεωγρ. 10,1,13.

¹¹ Γεωγρ. 10,13,1-3

¹² Ιλ., 2,540/4, Μετ. Όλγ. Κομν. Κακριδή

= *μαζί με το ποτήρι σου*, (Ξεν. Κύρ. Παιδ. 1,2,8,13). **θοῆς νηὸς σέλματα διαφοίτα**: ‘διαφοιτῶ = *τριγυρίζω*’ με την αιτιατ. ‘σέλματα = *πάγκους*’, αιτ. που δείχνει επιρρηματικά την κατεύθυνση, όπως «οἰμωγὴ τῆς Θέτιδος διεφοιτᾷ τὸν στρατόν, Φιλόστρ. Σοφ. παρ. 738, 1.28». ‘θοῆς νηὸς = *του γρήγορου πλοίου*’ ως γεν. κτητ. στο ‘σέλματα’. ‘Σελματα’ λέγονταν οι πάγκοι που κάθονταν οι κωπηλάτες στα πολεμικά πλοία, οι έρέτες. **3. ἀπὸ τρυγός**: ‘τρύξ –γός’ ήταν το ίζημα του βαρελιού, όπου ζυμώθηκε ο μούστος για να γίνει κρασί. Το τμήμα αυτό του βαρελιού είχε το πιο δυνατό σε οινόπνευμα κρασί. Ο Αρχίλοχος προτείνει να ξεκινήσει η οινοποίηση από αυτό το τμήμα, για γίνει η μέθη πιο γρήγορα. **4. νήφειν**: ‘νήφω’ *είμαι ξεμέθυτος*. **ἐν φυλακῇ τῇδε**: ‘όση ώρα θα είμαστε εδώ ως φύλακες’.

Όπως ακριβώς στα αποσπάσματα 1) και 2) ο άνδρας στην εποχή του Αρχίλοχου μοιράζεται ανάμεσα σε δύο δραστηριότητες, μια που αφορά τις υποχρεώσεις έναντι της πόλεως, και μία αυτές που ξεπηδούν από τις προσωπικές του ανάγκες, έτσι κι εδώ σ’ αυτό το απόσπασμα ο ‘έρέτης’ είναι συγχρόνως και πότης. Η παλιά αριστοκρατική αντίληψη που ήθελε τον άνδρα να είναι αφοσιωμένος στην εξυπηρέτηση ενός κοινού ιδανικού ανήκει πλέον στο παρελθόν. Ο Αρχίλοχος γίνεται ο πρώτος ποιητής που διαφημίζει στην ποίησή του την νέα εποχή. ένας άνδρας δηλ. που αποβλέπει τόσο στην χαρά της οινοποίησης.

«Ο Ρίψασπις»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 5 (Πλούταρχος, Αποφθέγματα Λακωνικά, Stephanus, 239b,5)

a. Αρχίλοχον τὸν ποιητὴν ἐν Λακεδαίμονι
b. γενόμενον αὐτῆς ὥρας ἐδίωξαν, διότι
c. ἐπέγνωσαν αὐτὸν πεποικηκότα ὡς κρεῖττον
d. ἐστὶν ἀποβαλεῖν τὰ ὄπλα ἢ ἀποθανεῖν·

Τὸν ποιητὴ Αρχίλοχο, ὅταν πῆγε στὴν Σπάρτη, τὴν ἰδίαν στιγμὴν τοῦ ἐδίωξαν, διότι διεπίστωσαν ὅτι ἐκεῖνος εἶχε φτιάξει ἕνα ποίημα, πῶς εἶναι καλότερο νὰ πετάξει τὰ ὄπλα του, παρά νὰ σκοτωθεῖ στὴν μάχη.

1. ἀσπίδι μὲν Σαῖων τις ἀγάλλεται, ἣν περὶ
θάμνῳ
2. ἔντος ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων
3. αὐτὸν δ' ἐξεσάωσα. τί μοι μέλει ἀσπίς
ἐκείνη;
4. ἐρρέτω ἐξαῦθις κτήσομαι οὐ κακίῳ.

1 Κᾶποιος ἀπὸ τοὺς Σαῖους χαίρεται με τὴν ἀσπίδα,
τὴν ὁποῖαν σ' ἕνα θάμνῳ
2 ὡς πολεμικὴ ἐξάρτηση ἀμεμπτὴ τὴν ἄφησα χωρὶς νὰ
θέλω·
3 ἐσῶσα ὁμῶς τὸν εαυτό μου. Τί με νοιάζει γι' αὐτὴν
τὴν ἀσπίδα;
4 ἂς πᾶει νὰ χαθεῖ· θὰ βρῶ ἀμέσως ἄλλην καλότερη.

b. **αὐτῆς ὥρας**: ‘εκείνη την ίδια στιγμή’.

1 **ἀσπίδι**: δοτ. αιτίας. **Σαῖων**: γεν. διαιρετική. Οι Σαῖοι ήταν λαός Θρακικής καταγωγής, που σύμφωνα με τον Ησύχιο ήταν Ομηρικοί Κίκονες. Ο Στράβων παραδίδει την πληροφορία ότι πρόκειται για ένα επίσης Θρακικό λαό, οι οποίοι ονομάζονταν στο παρελθόν Σίντιες, κατόπιν Σιντοί, και τέλος Σαῖοι. Οι ίδιοι όμως ονόμαζαν τον εαυτό τους Σαπαῖους (Στράβων, Γεωγρ. 12,3,20,16). Γύρω στο 680π.Χ. οι Πάριοι αποίκισαν την Θάσο, και ο Αρχίλοχος πήρε μέρος στις μάχες με τους ντόπιους. **ἀγάλλεται**: προφανώς ο τυχαῖος Σαῖος χαίρεται που βρήκε μία τόσο καλοδιατηρημένη ασπίδα. **2. ἔντος**: ‘έντεα’ καλούντο τα όπλα γενικώς, η πολεμική εξάρτηση. Η λέξη απαντά μόνο στον πληθυντικό, και εδώ μόνο κατ’ εξαίρεσιν στον ενικό. **ἀμώμητον**: ‘όλοκαίνουργια’. **κάλλιπον**: ‘κατέλιπον’. **4. ἐρρέτω**: προστακτική του ρ. ‘έρρω’ = *καταστρέφω*, απαντά σε όλα τα πρόσωπα, ‘έρρε’ Ίλ. 8,164· ‘έρρ’ ἐς κόρακας, Ἀρσφ. Πλ. 604· ‘έρρέτω’ Ίλιον, Σοφ. Φιλ.1200. **κακίῳ**: ‘κακίονα’.

Είναι εμφανές ότι ο Αρχίλοχος αντιπροσωπεύει μία νέα εποχή, όπου κυριαρχεί η εξωτερίκευση των προσωπικών συναισθημάτων και η προστασία του ατομικού συμφέροντος, και εν προκειμένω της ίδιας της ζωής· αυτή είναι η 'Αρχαϊκή' εποχή, η οποία διεδέχθη την 'Ομηρική'. Ότι εδώ ο Αρχίλοχος έχει μία εντελώς αντίθετη άποψη περί υποχρεώσεων και συμπεριφοράς του πολεμιστή στην μάχη σε σχέση με ό,τι πίστευε η Αριστοκρατία, είναι επίσης εμφανές· το ζητούμενο όμως είναι 'με ποιούς' αντιτίθενται αυτές οι απόψεις του Αρχίλοχου περί προτάξεως του ατομικού συμφέροντος, και πλήρους αδιαφορίας για το όποιο κοινωνικό σχόλιο αυτή η συμπεριφορά θα επέσυρε. Η συνήθης αντίληψη που επικρατεί σ' αυτό το πρόβλημα είναι πως ο Αρχίλοχος προτάσσοντας το 'ατομικό συμφέρον' έρχεται σε αντιπαράθεση με την προηγηθείσα 'Ομηρική' εποχή. Πάνω σ' αυτό το θέμα νομίζω ότι αξίζει να παραθέσω αυτολεξεί τις απόψεις του Hugh Lloyd – Jones: «Όταν ο Αρχίλοχος λέει πως πέταξε την ασπίδα, για να γλυτώσει την ζωή του, ακούγεται η άποψη πως έτσι επαναστατεί εναντίον του Ομηρικού Κώδικα Τιμής. Όμως όσοι τα λένε αυτά φαίνεται ότι συγχέουν τον Ομηρικό Κώδικα Τιμής με εκείνον των Σπαρτιατών, ο οποίος αντιπροσωπευόταν από την φράση της μητέρας 'ἢ τὰν ἥ ἐπὶ τᾷς'. Μήπως λοιπόν πιστεύουν όλοι αυτοί ότι ο Ομηρικός Οδυσσεύς θα κρατούσε την ασπίδα του, αν ερχόταν αντιμέτωπος με το δίλημμα ή να την πετάξει, ή να τραυματιστεί και να συλληφθεί;¹³». Η άποψη του Lloyd-Jones, την οποίαν κι εγώ συμμερίζομαι, είναι πως ο Αρχίλοχος με τον 'ΡΙψάσπιδα' δεν αντικρούει τον άνθρωπο της Ομηρικής εποχής, αλλά απλώς τον Σπαρτιατικό κώδικα ηθικής και τίποτε περισσότερο ή τίποτε λιγότερο. Και προς επίρρωση τούτου δείτε τι βάζει ο Όμηρος τον Αχιλλέα να ομολογεί, όταν τον συναντά ο Οδυσσεύς στον Κάτω Κόσμο: «Περίλαμπρε Όδυσσέα, / τὸ θάνατο μὴ μοῦ ζητᾷς μὲ λόγια νὰ γλυκάνης. / Κάλιο στὴ γῆς νὰ βρίσκομουν, / κι ἄς δούλευα σὲ ἄνθρώπου μικροῦ, μὲ δίχως βιὸς πολὺ, παρὰ στὸν Ἄδη νὰ εἶμαι, / καὶ βασιλέας νὰ λέγουμε τῶν πεθαμένων ὅλων¹⁴». Στην Ομηρική κοινωνία και εποχή η ζωή προτάσσεται του θανάτου, ακόμη ενίοτε και του εντίμου και τιμητικού, όπως παραδέχεται ο Αχιλλέας.

Βέβαια στην Σπάρτη όντως υπήρχε ζωντανή η ηθική της παλιάς Αριστοκρατίας, η οποία αποτυπώνεται, όπως είδαμε πιο πάνω, περίλαμπρα στην φράση της Σπαρτιάτισσας μητέρας, την οποίαν διασώζει ο Πλούταρχος, «Ἄλλη προσανατιδοῦσα τῷ παιδί τὴν ἄσπίδα καὶ παρακελευομένη 'τέκνον' ἔφη, 'ἢ ταύταν ἢ ἐπὶ ταύτας. = *Και μία ἄλλη πάλι μητέρα Σπαρτιάτισσα δίνοντας στο παιδί της την ασπίδα και προστάζοντάς τον του είπε: 'παιδί μου! ή φέρε αυτήν εδώ πίσω, ή να σε φέρουν πάνω σ' αυτήν¹⁵*». Ο ηρωϊκός χαρακτήρας του στρατιώτη στην μάχη διατηρήθηκε εν ζωή μόνο στην Σπάρτη και πουθενά αλλού.

«Ο Νόστος»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 8 (Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, p.79, line 9)

1 πολλὰ δ' εὐπλοκάμου πολιῆς ἄλως ἐν
πελάγεσσι
2 θεσσάμενοι γλυκερὸν νόστον'.

1 πάρα πολύ, όντας μέσα στο πέλαγος της γκριζας
τρικυμισμένης θάλασσας,
2 ικετεύοντας για τον γλυκό γυρισμό μας.

1. **πολλά:** 'πάρα πολύ', η αιτιατική του επιθέτου λειτουργεί ενίοτε ως επίρρημα, 'πολλά ἀεκαζομένη, 'Ιλ. 6,458 *πάρα πολύ αναγκασμένη*'. **εὐπλοκάμου:** 'εὐπλόλαμος' είναι αυτός που έχει τα μαλλιά του μπουκλές, κυματιστά, εξ ου και η θάλασσα λέγεται έτσι, όταν έχει έντονο κυματισμό. **πολιῆς:** 'πολιός' είναι αυτός που

¹³ «When he tells how in order to escape death in battle he threw away his shield, we are told that he is rebelling against the Hmeric code of honour. But those who tell us so seem to be confusing the Homeric code of honour with that of the Spartans typified by the mother who said 'with your shield, or on it'; do they imagine that the Homeric Odysseus, faced with the choice between abandoning his shield and being killed or captured, would have kept his shield?, Hugh Lloyd-Jones, 'The justice of Zeus', p.39, Univ. Calif. Press, 1971»

¹⁴ Οδύσσεια, 487-92, Μετάφραση: Αργύρη Εφταλιώτη

¹⁵ Πλούτ. Λακων. Αποφθ. Steph. 241F4

έχει γκρίζα μαλλιά, δηλ. ο ηλικιωμένος. Η θάλασσα λέγεται έτσι, όταν είναι τρικυμισμένη και το χρώμα της γίνεται σκούρο γκρι. **2. θεσσάμενοι:** μετοχή ελλειπτικού ρήματος, όπου απαντά μόνο το απαρέμφατο αορίστου 'θέσσασθαι', και η μτχ. 'θεσσάμενος, -η, -ον', και σημαίνει 'παρκαλώ, ικετεύω'. Συντάσσεται με αιτιατική, εδώ το 'γλυκερόν νόστον'.

Το απόσπασμα αυτό το διασώζει ένας άγνωστος σχολιαστής του Απολλωνίου του Ρόδιου, θέλοντας να ερμηνεύσει τον ρηματικό τύπο 'θεσσάμενοι', ο οποίος απαντά στα Αργοναυτικά (I,824). Πρόκειται για ένα μικρό απόσπασμα από μία ελεγεία του Αρχίλοχου, όπου εκδηλώνεται η αγωνία των επιβαινόντων στο πλοίο να γυρίσουν σώοι στην πόλη τους. Το λεξιλόγιο είναι Ομηρικό, αν και η εικόνα της 'εὐπλοκάμου ἁλός' είναι άγνωστη στον Όμηρο, όπου το επίθετο χαρακτηρίζει τους Τρώες, υπηρέτριες, θεές, αλλά και τους Αχαιούς.

«Ο Νεκρός Συγγενής»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 9 (Πλούταρχος, Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, Steph. 23,b-5)

a ὅταν δὲ τὸν ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς ἤφανισμέ-
b νον ἐν θαλάττῃ καὶ μὴ τυχόντα νομίμου
c ταφῆς θρηνῶν λέγῃ μετριώτερον ἂν τὴν
d συμφορὰν ἐνεγκεῖν

Όταν ο Αρχίλοχος θρηνώντας τον άνδρα της αδελφής του που χάθηκε στην θάλασσα και δεν βρήκε ταφή που να είναι καθιερωμένη, λέει ότι είναι δυνατόν ο ίδιος να αντέξει πιο ήπια την συμφορά αυτή:

1 εἰ κείνου κεφαλὴν καὶ χαρίεντα μέλεα
2 Ἦφαιστος καθαροῖσιν ἐν εἵμασιν
ἀμφεπονήθη,

1 αν εκείνου το κεφάλι και τους δυνατούς μύες
2 ο Ήφαιστος με καθαρά ρούχα τον περιποιήθηκε.

α. τὸν ἄνδρα: αντικ. στο 'θρηνῶν'. **τῆς ἀδελφῆς:** κτήση. **ἤφανισμένον:** αιτιολ. μτχ., όπως και η 'μὴ τυχόντα'. **β. νομίμου:** κατηγ. προσδ. **γ. θρηνῶν:** τροπ. μτχ. 'με κλάματα'. Η Μυσία είναι μία περιοχή στην Μ.Ασία ανατολικά της Τροίας, νότια της Προποντίδας. **ζηλώσαντες:** αιτιολ. μτχ. **δ. ἄν...ἐνεγκεῖν:** δυνητ. Απαρεμφ., που αναλύεται σε δυνητική Ευκτική 'ἂν ἐνέγκοι'. Υποκ. του απαρεμφάτου θεωρείται πάλι ο 'Αρχίλοχος'.

1. **κείνου:** δηλ. του χαμένου στην θάλασσα συγγενούς. **χαρίεντα μέλεα:** 'τους ωραίους του μύες'. Ο Bruno Snell στο βιβλίο του 'Η ανακάλυψη του Πνεύματος' σημειώνει πως ο άνθρωπος στην Ομηρική εποχή (εδώ ανήκει εν μέρει και ο Αρχίλοχος) «έβλεπε» γύρω του πολύ διαφορετικά σε σχέση με τον άνθρωπο της Κλασικής εποχής. Κι αυτό φαίνεται από δυο στοιχεία. Πρώτον, «έβλεπε» το ανθρώπινο σώμα όχι ως ενιαία σύνθεση, αλλά ως άθροισμα ξεχωριστών οργανικών τμημάτων, και για το καθ' ένα είχε διαφορετική λέξη, 'Δέμας', 'Γυῖα', 'Μέλεα', 'Χρῶς'. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίον στην Κυκλαδική – «Γεωμετρική» Τέχνη ο «άνθρωπος» αποτυπώνεται στην γλυπτική με τον γνωστό 'αφαιρετικό' τρόπο, κι όχι ως μονάδα διακριτή από τους υπόλοιπους. Η έννοια της «Ατομικής Υπάρξεως» δεν έχει ακόμη εμφανιστεί. Δεύτερον, «έβλεπε» την πνευματική διάσταση του ανθρώπου όχι ως ενιαία, αλλά ξεχωριστή, και για καθ' ένα τμήμα είχε διαφορετική λέξη, 'Ψυχή', 'Θυμός', 'Νόος'¹⁶. **2. Ἦφαιστος:** όπως σημειώνει αμέσως μετά το απόσπασμα του Αρχιλόχου ο Πλούταρχος, η αναφορά στον Ἦφαιστο γίνεται ως προς την σχέση του με το 'πῦρ', κι όχι ως προς την θεϊκή του παρουσία ή συνδρομή¹⁷. Ο Αρχ. εννοεί πως θα ήταν ικανοποιημένος αν ο νεκρός άνδρας της αδελφής του πριν χαθεί στην θάλασσα είχε καεί, αφού η καύση των νεκρών ήταν την εποχή εκείνη η καθιερωμένη ταφική

¹⁶ Bruno Snell: 'Η Ανακάλυψη του Πνεύματος', σελ. 23-26, Μ.Ι.Ε.Τ., ΑΘΝ, 1981, όπου 'Δέμας' = η 'κορμοστασιά', 'Γυῖα' = τα μέλη του σώματος που κινούνται, 'Μέλεα' = οι μύες, 'Χρῶς' = η εξωτερική επιφάνεια, το δέρμα, 'Ψυχή' = το είδωλο του νεκρού, 'Θυμός' = το όργανο που προσλαμβάνει παραστάσεις, 'Νόος' = το όργανο που προσλαμβάνει εντυπώσεις.

¹⁷ 'Τὸ πῦρ οὕτως, οὐ τὸν θεὸν προσηγόρευσεν, Πλούτ. Πῶς δεῖ τὸν νέον, 23b8' με αυτήν την λέξη επικαλέστηκε την φωτιά, κι όχι τον θεό Ἦφαιστο.

τελετή. Προφανώς το πλοίο στο οποίο επέβαινε βυθίστηκε από φωτιά. **ἐν εἵμασιν:** 'εἶμα, -ατος' ήταν το ένδυμα, αυτό που περιέβαλλε το ανθρώπινο σώμα. Τους νεκρούς πριν τους ρίξουν στην πυρά, τους σκέπαζαν με ένα καθαρό ένδυμα. Εδώ το 'εἶμα' θα ήταν το 'πῦρ' του Ἡφαίστου. **ἀμφεπονθήθη:** 'ἀμφιπονέομαι' = *γίνομαι αντικείμενο φροντίδας*. Το ρ. αυτό αποτελεί την υπόθεση με το 'εἶ' στην αρχή του αποσπάσματος. Ως απόδοση της υπόθεσης θεωρείται το δυνητικό απαρέμφατο 'ἂν ἐνεγκεῖν' που βρίσκεται στην εισαγωγή του Πλουτάρχου, και συνθέτει μία 'πραγματική' υπόθεση, 'εἰ ἀμφεπονθήθη, ἂν ἐνέγκοιμι τὴν συμφορὰν', αν εκείνος βρήκε την φροντίδα από την φωτιά, τότε θα μπορούσα να υποφέρω αυτήν την δυστυχία.

«Η Αντιμετώπιση της Θλίψης»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 11 (Πλούταρχος, Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, Steph. 33a-11)

a πάλιν ὁ Ἀρχίλοχος οὐκ ἐπαινεῖται λυπούμε-
b νος μὲν ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ τῆς ἀδελφῆς διεφθαρένω
c κατὰ θάλατταν, οἶνω δὲ καὶ παιδιᾷ πρὸς τὴν
d λύπην μάχεσθαι διανοούμενος. αἰτίαν μέντοι
e λόγον ἔχουσιν εἴρηκεν:

*Ο Αρχίλοχος δεν επικροτεῖται, όταν λυπάται για την απώ-
λεια του άνδρα της αδελφής του στην θάλασσα, διότι σκέ-
πτεται να καταπολεμήσει την λύπη του με το κρασί και με
την χαρά. Και ανέφερε την αιτία η οποία είναι η εξής:*

1 οὔτε τι γὰρ κλαίων ἰήσομαι, οὔτε κάκιον
2 θήσω τερπωλὰς καὶ θαλίᾳς ἐφέπων.

*Διότι ούτε με τα κλάματα θα θεραπεύσω κάτι, ούτε θα χει-
ρότερο
θα το κάνω κυνηγώντας χαρές και απολαύσεις.*

a λυπούμενος: χρον. Μτχ. **b**. διεφθαρένω: αναφ. μτχ. 'qui perierat'. **c**. οἶνω, παιδιᾷ: δοτικές του τρόπου.
d. αἰτίαν: αντικ. στο 'εἴρηκεν'. **e**. λόγον ἔχουσιν: 'dixit causam quae rationem habebat'

1. κλαίων: τροπική μτχ. ἰήσομαι: 'ιάσομαι', με ενεργητική σημασία και αντικ. το 'τί'. κάκιον θήσω: 'οὐ θήσω <τί> κάκιον' 'και ούτε πάλι κάτι κακό θα το κάνω χειρότερο'. **2**. τερπωλὰς: 'τερπωλή' = η τέρψη, η απόλαυση, Όδ. 18,37, Θέογν. 984. θαλίᾳς: 'θαλία' = η διασκέδαση, το κέφι. Και οι δυο αιτιατικές αντικ. στο 'ἐφέπων'. 'Ἐφέπων' = ακολουθώ, εφαρμόζω, τηρώ, τροπική μτχ.

Το απόσπασμα αυτό μαζί με το απόσπασμα 10 λογικά ανήκουν στο ποίημα του Αρχίλοχου, το οποίο έγραψε στην μνήμη του νεκρού συζύγου της αδελφής του. Έχει σημασία το εισαγωγικό σχόλιο του Πλουτάρχου, πως δηλ. είναι κατακριτέα η στάση του Αρχίλοχου, διότι προσπαθεί να ξεπεράσει την θλίψη για τον θάνατο του συζύγου της αδελφής του ακολουθώντας μία τακτική χαράς και διασκέδασης. Βέβαια ο Αρχίλοχος είναι ο άνθρωπος της νέας εποχής, η οποία πλέον δίνει σημασία στην χαρά και στην απόλαυση του ανθρώπου όσο βρίσκεται εν ζωή, κι αυτό ακριβώς δείχνει το απόσπασμα.

«Τα ‘Δώρα’ του Ποσειδῶνα»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 12 (Σχόλια στον Προμηθέα του Αισχύλου, στχ. 616)

a. Τὸ «δωρεά» ἐπὶ συμφορᾶς λαμβάνεται b.
(καὶ ἐπὶ κακοῦ). καὶ Ἀρχίλοχος·

*Ἡ λέξη «δωρεά» χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ κάποια
δυστυχία (ἢ γιὰ κάτι κακὸ), ὅπως τὴν χρησιμοποιεῖ
καὶ ὁ Ἀρχίλοχος:*

1 κρύπτομεν ἀνιηρὰ Ποσειδάωνος ἄνακτος
δῶρα.

*1 κρύβουμε τὸν ἀρχοντα Ποσειδῶνα τὰ προβλημα-
τικά του ‘δώρα’*

a. **δωρεά:** ἡ λέξη χρησιμοποιεῖται ὡς παράθεμα στὴν ονομαστικὴ πτώση. **λαμβάνεται:** ‘υπολογίζεται’. b.
Καὶ Ἀρχίλοχος: <οὕτως λαμβάνει> ‘καὶ ὁ Ἀρχίλοχος ἐτοίμη τὴν χρησιμοποιεῖ’

1. **ἀνιηρὰ:** ‘ἀνιερὰ’ δηλ. πράγματα ποὺ δημιουργοῦν προβλήματα, ‘προβληματικά, δυσάρεστα’.

Τὸ ἀπόσπασμα διασώζει ὁ ἀγνωστος σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχύλου στὸν ‘Προμηθέα Δεσμώτη’. Ὁ Προμηθεὺς βρίσκεται καρφωμένος πάνω στὸ βράχο στὸν Καύκασο, καὶ τὸν επισκέπτεται ἐντελῶς τυχαία ἡ Ἰω. Βλέποντάς τὸν σ’ αὐτὴν τὴν κατάσταση τοῦ ζητάει νὰ τὴς ἐξηγήσει πῶς βρέθηκε ἐτοίμη δέσμιος πάνω στὸ βράχο. Ἡ στιχο-
μυθία ἐξελίσσεται ὡς ἐξῆς: «-ΙΩ: Ἐσὺ, ποὺ βοήθησες τόσο τοὺς ἀνθρώπους, / δύστηχε Προμηθέα, γιὰ ποῖό λόγο
υφίστασαι ὅλα αὐτά; / -ΠΡ: Μόλις πρὶν λίγο σταμάτησα νὰ κλαίω γιὰ τὰ βάσανα μου / -Ιω.: Τότε λοιπὸν δὲν θὰ
μου κάνεις κι ἐμένα αὐτὴν τὴν χάρη; (οὐκ οὐκ πόροις ἂν τήνδε δωρεῖαν ἐμοί;., Αἰσχ. Προμ.Δεσμ. 613-616)». Καὶ ἐπειδὴ ὁ Αἰσχύλος χρησιμοποιεῖ τὴν λέξη ‘δωρεά’ ἐδῶ με μεταφορικὴ σημασία, διότι ἀν ὁ Προμηθεὺς ἐξιστορήσει τὰ βάσανά του στὴν Ἰω, αὐτὸ μόνον ‘δωρεά’ δὲν εἶναι, φέρνει ὡς παράδειγμα καὶ ἓνα στίχο τοῦ Ἀρχίλοχου, ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι ὁ Ποσειδῶν δίνει τοὺς ναυτιλλόμενους κάποια ‘δώρα’, ἐννοώντας φυσικὰ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο, δηλ. ὅτι τὰ ‘δώρα’ τοῦ Ποσειδῶνα εἶναι οἱ τρικυμίες στὶς θάλασσες, καὶ οἱ πνιγμοὶ τῶν ναυτικῶν. Τὸ ρ. ‘κρύπτομεν’ δείχνει τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου τῆς νέας πλέον ἐποχῆς, ὁ ὁποῖος δὲν διστάζει νὰ ἐνοχοποιεῖ τὴν θεότητα γιὰ ὅ,τι κακὸ ἐκείνη προξενεῖ τοὺς ἀνθρώπους.

«Τὸ Ναυάγιο»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 13 (Στοβαῖος, Ἀνθολόγιον 4,56,30,2)

1 κήδεα μὲν στονόμεντα Περικλέες οὐτέ τις
ἄστῶν
2 μεμφόμενος θαλίης τέρψεται οὐδὲ πόλις·
3 τοίους γὰρ κατὰ κῶμα πολυφλοίσβοιο
θαλάσσης
4 ἔκλυσεν, οἰδαλέους δ’ ἄμφ’ ὀδύνῃς ἔχομεν
5 πνεύμονας. ἀλλὰ θεοὶ γὰρ ἀνηκέστοισι
κακοῖσιν
6 ὦ φίλ’ ἐπὶ κρατερὴν τλημοσύνην ἔθεσαν
7 φάρμακον. ἄλλοτε ἄλλος ἔχει τόδε· νῦν μὲν
ἐς ἡμέας
8 ἐτράπεθ’, αἱματόεν δ’ ἔλκος ἀναστένομεν,
9 ἐξαῦτις δ’ ἐτέρους ἐπαμείψεται. ἀλλὰ
τάχιστα
10 τλήτε, γυναικεῖον πένθος ἀπώσάμενοι.

*1 Κάνεις συμπολίτης μας, Περικλή, με θρήνους δυσβάσταχτους
2 διαμαρτυρόμενος δὲν θὰ χρειέ με γλέντια, οὔτε καὶ μιὰ πόλη.
3 Τέτοιους ἀνδρες λοιπὸν ολοκληρωτικὰ τὸ κύμα τῆς πολυθό-
ρυβης θάλασσας
4 τοὺς σκέπασε, καὶ διογκώθηκαν καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὴν θλίψη
5 οἱ πνεύμονές μας. Ὅμως οἱ θεοὶ γιὰ τὴν ἀθεράπευτες δυστυχί-
ες
6 φίλε μου, ἐβάλαν τὴν δυνατὴ υπομονή
7 ὡς φάρμακο. Αὐτὴ ἡ συμφορὰ ἄλλοτε βρίσκει ἄλλον, τώρα
σε ἐμὰς
8 συνέβη, καὶ υποφέρουμε μιὰ πληγὴ ποὺ αιμορραγεῖ,
9 γρήγορα ὅμως κάποιους ἄλλους θὰ πιάσει. Ὅμως γρήγορα
10 δείξτε υπομονὴ διώχνοντας τοὺς θρήνους ποὺ ταιριάζουν σὲ
γυναῖκες.*

1 κήδεα: ‘κῆδεος> κῆδος’ = η θλίψη, Αισχ. Χοηφ. 469. **στονόνεντα:** ‘στονόεις, -εσσα, -εν’ = ό,τι προξενεί θρήνο. **Περίκλεες:** κλητική προσφώνηση. **2. μεμφόμενος:** με το ‘κήδεα στονόνεντα’ ως εσωτερικό αντικείμενο. Όπως ‘μέμοφομαι μομφήν’ = ‘εκφράζω μία έντονη διαμαρτυρία’, έτσι και εδώ = ‘διαμαρτύρομαι με γοερούς θρήνους’. Η μτχ. αιτιολογική. **θαλής:** ‘>θαλίαις’, απ.11. δοτική του μέσου στο ‘τέρψεται’. Εννοεί πως ‘*καυείς πλέον δεν πρόκειται να νοιώσει χαρά μέσα στην πόλη*’. **3. τοίους:** ‘οίους’ = τέτοιους είδους, εννοείται ‘άνδρες’. Η αναφορά στο μνημονευθέν στα προηγούμενα αποσπάσματα 9, 11 & 12 ναυάγιο του πλοίου, όπου χάθηκε ο άνδρας της αδελφής του. **κατὰ...ἔκλυσεν:** ‘> κατακλύζω’ = γεμίζω, σκεπάζω, με τμήση ανάμεσα στο ρ. και την πρόθεση. **πολυφλοίσβοιο θαλάσσης:** ‘πολύφλοισβος θάλασσα’ = πολυθύρυβος θάλασσα. Μία καθαρά Ομηρική έκφραση, που απαντά έξι φορές στην Ιλιάδα και δύο στην Οδύσσεια (Ιλ. 1,34· 2,209· 6,347· 9,182· 13,798· 23,59· Οδ. 13,58 & 220). Στην Ομηρική γραμματική η γενική ουσιαστικών και επιθέτων β’ κλίσεως παρουσιάζουν την κατάληξη (-οιο <οο>=ου) **4. οίδαλέους:** ‘οίδαλέος’ = *πρηγμένος*, η αιτιατ. ως κατηγορούμενο του αποτελέσματος στο ‘πνεύμονας’, ‘ώστε οίδαλέους είναι’. **ἄμφ:** ‘ἄμφω’ = δύο. **ὀδύνης:** ‘ὀδύναις’, δοτική της αιτίας. **5. ἀνήκεστοι:** ‘ἀνήκεστος’ = αθεράπευτος: > (α) στερητικό + ne αρνητικό + ἀκέομαι (= θεραπεύομαι). **6. ἐπὶ...ἔθεσαν:** ‘ἐπέθεσαν’ με τμήση. **τλημοσύνην:** ‘τλημοσύνη’ = *υπομονή*, αντικείμεν. στο ρ. **7. φάρμακον:** κατηγορούμενο του αντικειμένου. **8. αἱματόεν:** ‘αἱματόεις, -εσσα, -εν’ = αιματηρός. **ἔλκος:** πληγή. **9. ἐπαμείψεται:** ‘ἐπαμείβομαι’ = ακολουθώ, έρχομαι κατόπιν.

Το απόσπασμα αυτό του Αρχιλόχου, το οποίο ανήκει σε μία ενιαία σύνθεση με τα προηγούμενα αποσπάσματα 9,11 & 12, αναφέρεται στο ναυάγιο ενός πλοίου, εξ αιτίας του οποίου πνίγηκε ο άνδρας της αδελφής του, αλλά και άλλοι φίλοι του. Το απόσπασμα αυτό κινείται θεματολογικά πάνω στους εξής τέσσερεις άξονες:

- 1^{ος}) το κυρίαρχο θέμα του θρήνου για τον χαμό φιλικών και συγγενικών προσώπων.
- 2^{ος}) το θέμα του θρήνου σε αντιδιαστολή με την χαρά και την απόλαυση της ζωής.
- 3^{ος}) η υπομονή στην θλίψη.
- 4^{ος}) η αστάθεια των ανθρωπίνων πραγμάτων και το ευμετάβλητο της τύχης.

Μεταξύ του ‘θρήνου’ για την απώλεια αγαπητών προσώπων και της διογκώσεως των ‘πνευμόνων’ (οίδαλέους πνεύμονας, 4,5), ο Αρχίλοχος αποδίδει σχέση ‘αιτίου και αποτελέσματος’ με την λογική ότι οι συνεχείς γόοι και κλαυθοί έχουν επιβαρύνει την λειτουργία τους και τους έχουν διογκώσει. Ήταν γνωστό στους Έλληνες πως η ομιλία ήταν αποτέλεσμα της λειτουργίας των πνευμόνων¹⁸. Επίσης γνώριζαν ότι «ο θώρακας διογκώνεται κατά την αυαπνοή¹⁹», προκειμένου να δημιουργηθεί η προϋπόθεση της φωνής. Πίστευαν όμως ότι η διόγκωση των πνευμόνων με τον απαραίτητο αέρα για την δημιουργία ‘φωνής’, είναι αποτέλεσμα μιας προηγηθείσης διογκώσεως και τανυσμού του θώρακος, ο οποίος προκαλεί και την διόγκωση των πνευμόνων, «Έχει λοιπόν δειχθεί στην έρευνα της κινήσεως των οργάνων, ότι ο πνεύμονας επειδή δεν έχει καμία δυνατότητα κινήσεως από μόνος του, πάντοτε κινείται εξ αιτίας του θώρακος, όταν δηλ. ο θώρακας συρρικνώνεται, τότε και ο πνεύμονας συστέλλεται επειδή ακουμπά επάνω του και πιέζεται από παχτού, πράγμα το οποίο συμβαίνει όταν οι άνθρωποι βγάζουν τον αέρα από μέσα τους και φωνάζουν, και επίσης <πνεύμονας κινείται> όταν ο θώρακας διαστέλλεται, και τότε ο πνεύμονας ακολουθεί τον θώρακα και μεγαλώνει όμοια με εκείνον κατά την διάρκεια της εισπνοής²⁰». Η ‘φωνή’ λοιπόν προκαλείται από την εξαγωγή του αέρα που έχει μαζευτεί στους πνεύμονες (έκπνοή). Όμως για να συγκεντρωθεί στους πνεύμονες ο αέρας, απαιτείται ο τανυσμός του θώρακος. Τι όμως προκαλεί τον τανυσμό αυτόν; Η απάντηση που έδιναν ήταν ‘η ψυχή’: «η ψυχική λοιπόν δύναμη είναι αυτή που κινεί τον θώρακα, και εξ αιτίας του θώρακα κινείται μαζί και ο πνεύμονας, και ακολουθεί τις

¹⁸ ό δέ πνεύμων ότι μὲν ἀναπνοῆς τε καὶ φωνῆς ὄργανόν ἐστιν, φωνῆς ὄργανόν ἐστιν, ἔμπροσθεν εἴρηται, Γαληνός, Περὶ τῆς Χρείας τῶν Μορίων, 3,516,1

¹⁹ καὶ σύμπας ό θώραξ ἐν ταῖς εἰσπνοαῖς διαστέλλεται, Γαληνός, Περὶ τῆς Χρείας τῶν σφυγμῶν, 5,163,

²⁰ Γαληνός, Περὶ τῆς Χρείας Μορίων, V3,ρ.448, L13

κινήσεις εκείνου (δηλ. του θώρακα). Καθώς εκείνος (ο θώρακας) τανύζεται, δημιουργείται η εισπνοή, ενώ όταν συρρικνώνεται (ο θώρακας) δημιουργείται η εκπνοή²¹». Ως προς την ονομασία του οργάνου αυτού ‘πνεύμων’, η εξήγηση ήταν πως το όργανο αυτό λειτουργεί ως ‘χώρος υποδοχής του αέρα - δοχεῖον πνεύματος’²². Συνεπώς υπεύθυνος για την ‘διόγκωση’ των πνευμόνων ήταν ψυχική συγκίνηση, ο θρήνος, ο οποίος διευρύνει τον θώρακα, και ο οποίος τανύζει τους πνεύμονες, ώστε να συγκεντρωθεί ο απαιτούμενος αέρας για να εκδηλωθεί ο γόος και ο θρήνος για τους νεκρούς του ναυαγίου.

Δεύτερο θέμα στο απόσπασμα αυτό είναι η αντιδιαστολή λύπης και χαράς. ‘κήδεα, 1’ και ‘θαλῖαι, 2’ είναι οι δύο καταστάσεις της ανθρώπινης κοινωνίας, οι οποίες εμποδίζουν η μία την εκδήλωση της άλλης. Και αυτό είναι που τρομάζει τον ‘νέο’ άνθρωπο της Αρχαϊκής κοινωνίας, πως δηλ. η συνεχής και αδιάκοπη λύπη (κῆδος) εμποδίζει την χαρά (θαλία). Έτσι όμως η χαρά και η καθημερινή απόλαυση ανάγεται σε κοινωνική αξία και ιδανικό από τον Αρχιλόχο. Ως άνθρωπος της ‘νέας’ εκείνης εποχής που ανέτειλε, δείχνει αποφασισμένος να πολεμήσει, ώστε να μη χαθεί από τον άνθρωπο η δυνατότητα της χαράς, έστω κι αν κάποιες στιγμές αυτή φαίνεται να εμποδίζεται από γεγονότα δυσάρεστα, όπως αυτό που συνέβη προσφάτως. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι συνεχείς κλαυθοί και οδυρμοί για την απώλεια των φίλων δεν ταιριάζει σε άνδρες. Σε ποιους άνδρες όμως; Όχι βέβαια στους Αριστοκράτες της Ομηρικής εποχής, αλλά στους ‘νέους’, απλούς καθημερινούς ανθρώπους της εποχής τους Αρχιλόχου, οι οποίοι πρέπει να διώξουν όσο γίνεται γρηγορότερα το πένθος, και να ξαναγυρίσουν στην χαρά της καθημερινότητας, ‘διώχνοντας τους θρήνους που ταιριάζουν σε γυναίκες, 10’.

Τρίτο θέμα του αποσπάσματος είναι η υπομονή, η καρτερικότητα, ‘ή τλημοσύνη, 6’, την οποίαν όμως δεν βλέπει ως την ηρωϊκή και αριστοκρατική ένδειξη αυτοσυγκράτησης και απόκρυψης του θρήνου ως μη αρμόζοντος στο ιδανικό του άνδρα πολεμιστή. Την αντιμετωπίζει ως το ‘φάρμακον, 7’ το οποί τους χάρισαν οι θεοί, ώστε να μπορούν όχι μόνο να καταπνίγουν την θλίψη, αλλά και να την αποδιώχνουν από πάνω τους, ώστε να μπορούν κατόπιν να απολαμβάνουν την καθημερινότητά τους. Γι’ αυτό κι όντα συμβουλεύει τους φίλους του ‘γρήγορα να δείξουν υπομονή’ (αλλά τάχιστα τλήτε, 9-10), δεν τους καλεί να κρύψουν τον πόνο τους, ή να τον εκδηλώσουν με κάποιον τρόπο που να μη φαίνεται, αλλά να τον απομακρύνουν το γρηγορότερο δυνατόν.

Τελευταίο ζήτημα που διαπραγματεύεται το απόσπασμα, είναι η αστάθεια των ανθρωπίνων πραγμάτων. Ο ‘νέος’ άνθρωπος ανακαλύπτει ότι όλα είναι ευμετάβλητα, κι όλα μπορούν να αλλάξουν την εικόνα τους από καλή σε κακή ανά πάσα ώρα και στιγμή. Αυτήν την ευμετάβλητη και ασταθή πραγματικότητα την τονίζει τόσο έντονα, ώστε να γίνεται αυτή κυρίαρχο μοτίβο του θρήνου, κι όχι τόσο πλέον ο χαμός των φίλων και συγγενών του. Ο πόνος και η δυστυχία είναι συνέπεια συμπτώσεων, όπως το συγκεκριμένο ναυάγιο, γιατί ‘αυτή η συμφορά άλλοτε βρίσκει άλλον, 7’, όποιον τύχει να βρεθεί εμπρός της. Έτσι η δυστυχία στην εποχή του Αρχιλόχου φαίνεται να αυτονομείται, να αποκτά δικαιώματα παρεμβάσεως στην ζωή των ανθρώπων χωρίς να λογοδοτεί πουθενά, και χωρίς να αιτιολογεί τις όποιες προτιμήσεις έχει, διότι μπορεί ‘τώρα σε εμάς να συμβεί, 7’, όπως φυσικό είναι ότι και ‘κάποιους άλλους θα πιάσει, 8’. Δεν θα ήταν λάθος να υποθέσουμε ότι ο ‘νέος’ άνθρωπος της Αρχαϊκής εποχής πρέπει να ένοιωσε τρόμο εμπρός σ’ αυτήν την ανακάλυψη.

²¹ ή μὲν δύναμις ἡ ψυχικὴ κινεῖ τὸν θώρακα, τῷ δὲ ὁ πνεύμων συγκινεῖται, ταῖς τούτου δ’ ἔπεται κινήσεσι, διαστελλομένου μὲν εἰσπνοῇ, συστελλομένου δὲ ἐκπνοῇ, Γαλην. Περί δύσπνοιας, 7,7619

²² Μελίτιος, Περί Φύσεως Ανθρώπου, 95,3

«Προσφώνηση στον Αισιμίδα»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 14 (Ωρίωνος Θηβαίου γραμματικού: Περί ετυμολογιών στο λήμμα: ‘ἐπίρρησις’)

Το απόσπασμα αυτό διέσωσε ο γραμματικός Ωρίων ο Θηβαίος στο συνταχθέν από τον ίδιον λεξικό. Απαντά στο λήμμα ‘ἐπίρρησις’, και ως απόδειξη του ερμηνευθέντος νοήματος παραθέτει το απόσπασμα αυτό του Αρχιλόχου:

a. Ἐπίρρησις: ὁ ψόγος καὶ ἡ κατηγορία, ἔνθεν

b. λοιπὸν καὶ ἐπίρρητος. Ἀρχίλοχος ἐν Ἐλεγείοις

Ἐπίρρησις: εἶναι ὁ ψόγος καὶ ἡ κατηγορία, ἀπ’ ὅπου

προέρχεται καὶ ἡ λέξις ἐπίρρητος. ὅπως ὁ Ἀρχίλοχος στὶς Ἐλεγείες του:

1 Αἰσιμίδα, δήμου μὲν ἐπίρρησιν μελεδαίνων

2 οὐδὲ ᾧ ἂν μάλα πόλλ’ ἡμερόντα πάθοι.

1 Αἰσιμίδα, τὴν κατακραυγὴν τοῦ πλήθους ἀν κάποιος τὴν παίρνει σοβαρὰ

2 κανεῖς δὲν μπορεῖ ικανοποιητικὰ νὰ γευτεῖ πολλὰ πράγματα ποὺ ἐπεθύμησε

a. Ἐπίρρησις: ‘> ἐπί + ῥῆσις’ = ὅ,τι λέγεται ἐναντίον τινος. *ἐνθεν. ἐξ οὗ, ἀπὸ οὗ προκύπτει...*

b. ἐπίρρητος: τὸ παράγωγο ἐπίθετο ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο οὐσιαστικό.

1 Αἰσιμίδα: φίλος καὶ γνωστός τοῦ Ἀρχίλοχου, ἀγνωστος ἀπὸ ἄλλη πηγὴ. **δήμου:** γεν. υποκ. στὸ ‘ἐπίρρησιν’.

μελεδαίνων: ‘μελεδαίνω’+ αἰτιατ. = *νοιάζομαι, ενδιαφέρομαι γιὰ κάτι*. **ἂν πάθοι:** δυνητ. Ευκτ. ποὺ δείχνει τὸ δυνατόν στὸ παρόν μέλλον. **μάλα:** ἐπίρρ. ‘αρκετὰ’. **πόλλ’:** ‘πολλά’, ἐσωτερικὸ ἀντικ. στὸ ‘πάθοι’.

ἡμερόντα: ἐπιθετ. προσδ.

Στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ὁ Ἀρχίλοχος διαπιστώνει καὶ ὁμολογεῖ πὼς ὅποιος υπολογίζει τὶς κριτικὲς ποὺ θὰ δεχτεῖ ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ του περίγυρο, αὐτὸς ὁ ἴδιος στερεῖται πολλὲς ἀπολαύσεις, τὶς ὁποῖες εἶχε βάλει γιὰ στόχο νὰ γευτεῖ. Ὁ ‘νέος’ ἄνθρωπος τῆς Ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς φαίνεται πὼς ἀψηφά τὶς γνώμες τῶν κοινωνικῶν του εταίρων, προκειμένου ὁ ἴδιος νὰ νοιώσει τὴν ικανοποίηση τῆς χαρὰς καὶ τῆς ἀπόλαυσης. Ὁμοίως κι ἐδῶ, ὅπως σὲ προηγούμενα ἀποσπάσματα, διαπιστώνουμε τὴν ἀδιαφορία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὶς γνώμες τῶν ἄλλων πάνω στὴν προσωπικότητά του. Ἐνῶ στὴν Ὀμηρικὴ κοινωνία ὁ καθένας ζοῦσε γιὰ τὴν γνώμη τοῦ διπλανοῦ του, τώρα ὅλοι ζοῦν γιὰ τὴν γνώμη ποὺ οἱ ἴδιοι θὰ ἔχουν γιὰ τὸν εαυτὸ τους. Ἡ κοινωνία πλέον ἔχει γίνει πιο ‘ἀνθρωποκεντρικὴ’ καὶ ‘ἀτομικὴ’.